

NATO Zirvesi ve Türkiye: Varşova'da ne oldu?

Prof. Dr. Nurşin ATEŞOĞLU GÜNEY

NATO Varşova Zirvesi'nde İttifak'ın doğu ve güney kanatlarına yönelik yeni tehdit algılamaları karşısında hem müttefiklerinin güvenlik endişelerini yatıştırmak hem de olası devlet ve devlet dışı kaynaklı tehditleri bertaraf etmek için örgütün caydırıcılık mekanizmalarını kuvvetlendirme kararı aldı. Bu bağlamda İttifak, Doğu ve Orta Avrupa ile Baltıklarda ortaya çıkan ciddi Rus tehdidi karşısında ilgisini şimdilik Doğu'ya yöneltmiş durumda.

Soğuk Savaş sonrası dönemde uzun bir süre NATO, Moskova'nın ikna edilebilir olduğu inancıyla hareket etmişti. Rusya'nın zayıf ve Batı ile ilişkilerinde uyumlu olduğu konusunda sahip olunan inancın verdiği özgüvenle, Brüksel Soğuk Savaş dönemi NATO stratejisinin bir parçası olarak bilinen *İleri Savunma (Forward Defense)* konseptini, Avrupa topraklarında yerleştirmiş olduğu askeri varlığı kaldırmak suretiyle terk etmişti.

Avrupa başkentlerindeki hâkim inanca göre, Kıta Avrupası bir daha Rusya kaynaklı herhangi bir konvansiyonel veya konvansiyonel olmayan askeri saldırıyla karşı karşıya kalmayacaktı. Bu algıyla uyumlu bir biçimde NATO yeni bir Rusya politikası, adından da niteliğinin tahmin edilebileceği *Rusya'ya Öncelik (Russia First)* politikasını geliştirdi. Bu politika sadece NA-

TO-Rusya ilişkilerini diyalog ve işbirliği çerçevesinde tanımlamak için kullanılmıyordu, aynı zamanda daha büyük bir güvenlik algılamasının parçasıydı. Bu algılama yüzünden Avrupa devletlerinin çoğu Soğuk Savaş'ın sona erdiği yıldan Ukrayna krizi patlak verene kadar, İttifak sınırları dışından kendilerine yönelik herhangi bir devlet ya da devlet dışı güvenlik tehditli olmayacağı varsayımıyla hareket edecek ve Avrupa'yı bir barış alanı olarak tanımlayacaklardı.

Barışın Avrupası algısı, 2015'te Ukrayna kriziyle radikal bir biçimde değişecekti. Öncelikle Doğu ve Orta Avrupa ile Baltık ülkeleri, Rusya'nın sahip olduğu yeni alan kontrol kapasitelerini, Varşova Zirvesi'nde sık sık zikredilen ünlü Anti-Access/Area Denial (A2/AD) askeri kuvvetlerini ve bu kuvvetlerle birlikte Moskova'nın elinin güçlenebileceğini gördüler. Zira Rusya A2/AD olarak anılan askeri kapasitesi ile kendisi için stratejik önemde kabul ettiği alanlara jeopolitik rakibi olarak algıladığı Batılıların ve tabii ki NATO'nun erişimini durdurmak istemiş

ve bugün de bunu coğrafi olarak birçok noktada başarmıştı. Ukrayna krizinin arkasında yatan askeri mantık, Rusya'nın A2/AD gibi kuvvetlerini, taktik nükleer savaş stratejisi ve melez savaş tecrübesiyle birleştirilebileceğini gösteriyordu.

“Rusya tehdidi sonucu, Soğuk Savaş sonrası ilk kez NATO üyelerinden bazılarında İttifak üyesi ülke askerlerinin konuşlandırılması kararı alındı.”

İşte tam da bu nedenle, söz konusu ülkeler Rus tehdidinin ciddi ve acil olduğu kanısına vardılar. Ve bu durumun mutlaka bir şekilde ele alınması gerektiğini düşünerek İttifak'a caydırıcılık konusunda tedbir alınması yönünde talepte bulundular.

Soğuk Savaş sonrası bir ilk

Sonuçta bu çağrılar Varşova NATO Zirvesi'nde karşılığını buldu ve Soğuk Savaş sonrası ilk kez NATO üyelerinden bazılarında İttifak üyesi ülke askerlerinin konuşlandırılması kararı alındı. Çok yakında Polonya 1000 Amerikan askerini, Baltık ülkelerinden Letonya Kanada, Estonya İngilteriz ve Litvanya Alman askerlerini topraklarında ağırlayacak.

Ortaya çıkan tablo Soğuk Savaş günlerini hatırlatmakla beraber, NATO bugün eskisinden çok daha karmaşık bir tehdit ve risk sarmalı ile karşı karşıya.

Yine de NATO Varşova Zirvesi'nde, Doğu ve Orta Avrupa ülkeleriyle Baltıkların algıladıkları yeni Rus tehdidi önceliklerden ilki oldu. NATO, bu öncelik sıralamasıyla, Rusya'nın tüm kapasitesiyle oluşturduğu tehdit ve riske karşı yukarıda bahsettiğimiz yeni uygulamalarıyla artık müttefiklerine *güvenlik teminatı (assurance)* vermekte

olduğu noktadan somut olarak *caydırıcılık (deterrence)* ve *vesavunma (defence)* tedbirlerini doğrudan devreye soktuğu bir aşamaya geçti.

Bu arada, İttifak Moskova ile ilişkiler bahis konusu olduğunda diyalog kapısını aralık bırakmayı da ihmal etmedi. Ancak diyalog mekanizmasının işlerlik kazanması için bir koşulun yerine getirilmesi de şarttı. Buna göre, Moskova ileride uluslararası toplumun saygın bir aktörü olarak üzerine düşen yükümlülüklerini yerine getirdiği zaman NATO da Rusya ile askıya alınan ilişkilerini canlandıracaktı.

'Güvenliğin bölünmezliği' ilkesi ve Türkiye

Teminattan caydırıcılığa geçiş, NATO'nun Soğuk Savaş sonrası tarihi için önemli bir adım. İşin karmaşıklıktığı noktayı anlayabilmemiz için NATO Varşova Zirve Bildirisi'nde dikkat çeken diğer bir noktayı zikretmemiz lazım. Bu da, bildiride güvenliğin *bölünmezliği* ilkesinin yer almış olmasıdır. Bu prensibin uygulanması halinde, İttifak içinde kanatlar arasında bir ayırım yapılmayacak ve böylece olası tehditler karşısında müttefiklerin güvenlikleri doğu kanatta olduğu gibi garanti altına alınmış olacaktır. Bu husus bir güney kanat ülkesi olan Türkiye için oldukça önemlidir.

Bilindiği üzere Türkiye son beş senedir Suriye ve Irak sınırından kendisine yönelen yumuşak ve sert güvenlik tehditlerini çoğunlukla kendi imkânlarıyla bertaraf etmeye çalışan bir İttifak üyesiydi. Bu bağlamda bugüne kadar, NATO bildirisinde de tehditler arasında yer alan güney kanada yönelik terörizm, mülteci sorunu, balistik füzelerin yayılması vb. riskler konusunda Ankara müttefiklerinden beklediği desteği maailesef tam olarak alamadı.

NATO ile Türkiye arasında yine de sınırlı bir işbirliği gerçekleşti ve Suriye krizi nedeniyle Washington Anlaşması'nın 4. Maddesi Türkiye'nin talebi üzerine işletildi. Sonuç, Patriot füze bataryalarının Türkiye'de konuşlandırılmasıydı. Türkiye'nin güneyine süreli olarak yerleştirilen NATO Alman ve ABD Patriot'larının işlevi, güneyden, Esad rejiminden gelebilecek olası füze saldırılarını caydırmaktı.

“Varşova'daki zirvede odak doğu kanadıydı, caydırıcılığın güçlenmesi güvenliğin bölünmez bütünlüğü çerçevesinde ele alındı ama güney kanada yönelik tedbirler bu kanadın maruz kaldığı sorunları çözmekten şimdilik hâlâ uzak kalmaya devam ediyor.”

Patriot'ların geri çekilmesinden sonra güneyden gelebilecek tehditlerin caydırılması için NATO gemilerindeki füze savunma yeteneğine ve yine Türkiye'de konuşlanmış İspanyol Patriot'larına güvenildi. Oysa Ankara'nın pek çok sefer altını çizdiği bir gerçek vardı: Suriye'de süregiden iç savaşın karmaşık yapısı nedeniyle, Suriye rejimi kaynaklı füze saldırılarını durdurmak için yerleştirilen füze karşıtı bataryalar, son beş sene zarfında buradan Türkiye'ye yönelen konvansiyonel saldırıları engelleyememişti. Hepimiz Katyuşa füze saldırılarını, top ateşlerini ve tabii ki Türk jetinin düşürülmesi hadisesini hatırlıyoruz.

NATO caydırıcılığındaki zafiyetin bir başka tecellisi, Rusya'nın Türkiye ve NATO hava sahasını ihtarlara rağmen ihlal etmeye devam etmesiydi. Nitekim 24 Kasım'da Türkiye'nin uygulamakta olduğu angajman kuralları sonucu bu ihlalleri yapan Rus jetlerinden biri Türk Hava Kuvvetleri tarafından düşürülmüş, bu olay son-

rası için ciddiyetinin farkına varan NATO, bir süredir göndermeyi planladığı ama gönderimini ertelediği AWACS'ları caydırıcılığı tesis etmek üzere hızla Türkiye'de yönlendirmişti.

AWACS kararının anlamı ne?

Doğu ve güney kanatlarda farklı nedenlerle yaşanan caydırıcılık zafiyeti ve teminat boşlukları gölgesinde gerçekleşen Varşova Zirvesi'nde AWACS erken uyarı sistemleriyle ilgili alınan karar aslında çok önemli.

Varşova Zirvesi'nde alınan kararlar doğrultusunda Türkiye ve uluslararası hava sahasında DAİŞ'le mücadelede, AWACS erken uyarı ve gözlem uçaklarının görevlendirilmesi, yani gerçekleşecek ihlallere karşı bu uçakların Irak ve Suriye hava sahasını izleyecek olmasının neden önemli olduğunu açıklayalım.

Her şeyden önce DAİŞ'le mücadelede müttefikler arası gerekli istihbarat işbirliğinin sağlanması, terörizmle mücadele konusunda en gerekli hususlardan biriydi ve bu noktada AWACS'lar katkı sağlayabilir.

İkinci olarak değinilmesi gereken mesele, Suriye'deki Rus varlığı ile ilgili. Bilindiği gibi Rusya'nın Suriye'de olgunlaştırmış olduğu A2/AD kuvvet yapısı, Batı'nın/ NATO'nun Ortadoğu bölgesine erişimini engelleyebilecek hale gelmiş durumda ve bu bağlamda NATO caydırıcılığı bir zafiyet ile karşı karşıya.

AWACS'ların İttifak'ın güney kanadındaki varlığının bu zafiyet karşısında olumlu bir etki yapması beklenebilir; çünkü Rusya artık hava sahası müdahalelerinde bulunduğu doğru NATO tarafından gözleneceğini bilecek ve bundan imtina edecektir.

Alınan kararlar ne kadar etkili olabilir?

Görüldüğü ve beklendiği gibi Varşova Zirvesi İttifak'ın doğu kanadındaki caydırıcılığı güçlendirirken güney kanadı için de, doğu kanat kadar açık ve güçlü olmasa da, bir şeyler söylüyor.

“Bir güney kanat ülkesi olarak Türkiye'nin Suriye odaklı güvenlik problemlerinin Varşova Zirvesi kararları sonrasında da, bu kararlara rağmen maalesef bir süre daha devam etmesi öngörülebilir.”

Bu açıdan en önemli ifadelerden biri Varşova Zirvesi Sonuç Bildirisi'nde yer alan ve güney kanada yönelik İttifak'ın, sınırlarının ötesinin bir an evvel istikrara kavuşturulması yönündeki ifadesi. Ancak, NATO bunu Türkiye'nin talep ettiği gibi güvenli bir bölge yaratmak yoluyla değil, bölgedeki Irak, Ürdün gibi kimi ülkelerin askeri kapasitelerinin eğitilmesi ve askeri teçhizatlarının desteklenmesi aracılığıyla yapmak istiyor.

Oysa bugün terör ve mülteci krizi gibi önemli güvenlik sorunlarının kaynağı konumundaki Suriye'den yayılan şiddeti NATO'nun tercih ettiği araçlarla yatıştırmak pek mümkün görünmüyor. Bu yüzden, bir güney kanat ülkesi olarak Türkiye'nin Suriye odaklı güvenlik problemlerinin Varşova Zirvesi kararları sonrasında da, bu kararlara rağmen maalesef bir süre daha devam etmesi öngörülebilir.

Kısaca, Varşova'daki zirvede odak doğu kanadıydı, caydırıcılığın güçlenmesi güvenliğin bölünmez bütünlüğü çerçevesinde ele alındı ama güney kanada yönelik tedbirler bu kanadın maruz kaldığı sorunları çözmekten şimdilik hâlâ uzak kalmaya devam ediyor.

Zirve'de kabul edilen kararlara baktığımızda, Türkiye'yi memnun etmeyen başka bir konu daha var. İttifak, yaptığı terör ve terörizm tanımı için sadece DAİŞ, El-Nusra gibi radikal grupları referans almış durumda. Oysa Türkiye uzun bir süredir güney kanat ülkesi olarak da çok boyutlu terörizm tehdidi altında. Bu bağlamda, maalesef, PKK ve PKK'nın Suriye uzantısı olan PYD ile ilgili meşru beklentileri Zirve'de görmezden gelindi.

NATO yetkilileri Varşova Zirvesi'ni değerlendirirken belirli konularda müttefiklerin duydukları şüphenin de farkındalar. Bu yüzden şunu vurguluyorlar; İttifak'ın bu Zirve'de caydırıcılıkla ilgili aldığı kararlar, NATO'nun 2015 krizleri sonrasında girdiği yeni başlayan bir adaptasyon sürecinin parçası. NATO yeni güvensizliklerle nasıl başa çıkacağını ve müttefiklerini nasıl ikna edeceğini bulmaya çalışıyor, dolayısıyla caydırıcılığın güçlenmesi konusu Varşova'da alınan kararlara sınırlı kalmayacak.

Buradan hareketle bundan sonraki diğer NATO toplantılarında Türkiye, güney kanatla ilgili taleplerini sıklıkla dile getirerek diplomasinin önüne çıkaracağı fırsatları kendi lehine döndürmeye çalışacaktır.

Umudumuz ve beklentimiz, İttifak'ın doğuya gösterdiği özen ve hassasiyeti, kendi kabul ettiği *güvenliğin bölünmezliği* ilkesi doğrultusunda güney kanata da yansıtması.

Bu yazı 13.07.2016 tarihinde Al Jazeera Turk'te yayımlanmıştır.

BİLGESAM Hakkında

BİLGESAM, Türkiye'nin önde gelen düşünce kuruluşlarından biri olarak 2008 yılında kurulmuştur. Kar amacı gütmeyen bağımsız bir sivil toplum kuruluşu olarak BİLGESAM; Türkiye'deki saygın akademisyenler, emekli generaller ve diplomatların katkıları ile çalışmalarını yürütmektedir. Ulusal ve uluslararası gündemi yakından takip eden BİLGESAM, araştırmalarını Türkiye'nin milli problemleri, dış politika ve güvenlik stratejileri, komşu ülkelerle ilişkiler ve gelişmeler üzerine yoğunlaştırmaktadır. BİLGESAM, Türkiye'de kamuoyuna ve karar alıcılara yerel, bölgesel ve küresel düzeydeki gelişmelere ilişkin siyasal seçenek ve tavsiyeler sunmaktadır.

Yazar Hakkında

Prof. Dr. Nurşin Ateşoğlu Güney, Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı ve BİLGESAM Başkan Yardımcısı. 'Contentious Issues of Security and the Future of Turkey' (Asghate Publishing Company, 2007) başlıklı Türk dış politikası ve güvenlik konularını inceleyen derleme çalışma ile 'Batı'nın Yeni Güvenlik Stratejileri: AB-NATO-ABD' (Bağlam Yayıncılık, 2006) başlıklı kitabın yazarı.